

mülk, Sultan Alâeddin Halacî'nin (1296-1316) dikkatini çekmiş, idarî ve askerî kademedede önemli görevler almıştır. Malva, Ücceyn, Dharnagari, Çanderî ve Mandu seferlerine katılmış, meşhur Devagiri (Devletâbâd) seferinde Melik Kâfir Hezârdinârî ile Alp Han'a yardımcı olmuştur. Delhi'de saray entrikaları sonunda öldürülen Alp Han'ın taraftarları Gucerât'ta ayaklanınca Aynülmülk bu isyanı bastırarak huzur ve asayiş sağlama görevlendirildi. O bu görevi başarıyla yerine getirdi ve Gucerât'ta nizamı tesis ettikten sonra Delhi'ye döndü. Alâeddin Halacî'nin ölümünden sonra yerine geçen oğlu Kutbüddin Mübârek'in (1316-1320) hizmetine giren Aynülmülk, 1318'de Devagiri'de Melik Yek Lehî'nin ayaklanmasını bastırınca mükâfat olarak Devletâbâd'a vali tayin edildi. Halaçlar'ın Malva'ya hâkim oldukları sırada esir alınan ve Aynülmülk'ün himayesini gören Parvar asıllı Nâsirüddin Hüsrev Han tahtı gasbettiğine Aynülmülk'e de "Alem Han" unvanını vererek kendi tarafına çekmek istedi (1320). Fakat o Hüsrev Han ile iş birliği yapmadı. Bu sırada Kutbüddin Mübârek Şah'ın intikamını almak üzere harekete geçen Depalpûr hudut bölgesi kumandanı Gazi Melik, hükümdarın katillerine karşı Aynülmülk'ü yardıma çağırırdı. Aynülmülk Hüsrev Han'dan korktuğu için açıkça yardım edemedi. Fakat ondan yana olduğunu bildirdi ve kendisine karşı yapılacak hiçbir harekete katılmayacağına söz verdi.

Gazi Melik "Sultan Gıyâseddin" unvanıyla tahta çıkınca Aynülmülk de Tuğluklu hânedanının hizmetine girdi ve Oudh, Zaferâbâd ve Mültan'ın gelirlerine sahip oldu. Bir ara Gıyâseddin Tuğluk Şah'a (1320-1325) karşı isyan ettiyse de eski hizmetlerinden dolayı affedildi. Tuğluklular'ın büyük hükümdarlarından Firûz Şah da (1351-1388) Aynülmülk'ü Dîvân-ı Vezâret'e tayin etti, fakat o Vezir Hân-ı Cihân'la anlaşamadı ve sultan bu ihtilâfi halletmek için bizzat müdahale etmek zorunda kaldı.

Aynülmülk'ün ölüm tarihi belli değildir. Muhtemelen 1351'den biraz sonra, Firûz Şah'ın sağlığında vefat etmiştir. Ziyâeddin Berenî ve Affî gibi tarihçiler onun sağlam karakterli, seçkin bir âlim, devlet işlerinde tecrübeli bir şahsiyet olduğunu belirtmektedirler.

Halaçlar ve Tuğluklular devrini yakından bilen, siyasî hareketlerin bizzat içinde bulunan Aynülmülk münşeat saha-

sında, Hint-Türk edebiyatının ilk ve en güzel örneğini vermiştir. 133 mektuptan meydana gelen bu eser *İnşâ-yı Mâhrû* veya *Münşe'ât-ı Mâhrû* adını taşımaktadır. Eserin yazmaları Allahâbâd Üniversitesi Kütüphanesi, Bankipore Public Library ve Asiatic Society'de (nr. 338) bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Ziyâeddin Berenî, *Târîh-i Firûzşâh* (nşr. Seyyid Ahmed Han), Calcutta 1862; Şems-i Sirâc Affî, *Târîh-i Firûzşâh* (nşr. Vilâyet Hüseyin), Calcutta 1891; İbn Battûta, *Voyages*, III, 341-346; Jamiî Mohan Banerjee, *History of Firuzshah Tughluq*, New Delhi 1976, s. 204-206; Abdulvalî, "Life and Letters of Malik-ul-Mulk Mâhrû", *JASB*, XIX (1923), s. 235-240, 253-290; I. H. Siddiquî, "Ayn al-Mulk Multânî", *El² Suppl.* (İng.), s. 105-106.

ENVER KONUKÇU

AYNÜLVERDE SAVAŞI

Hz. Hüseyin'in
intikamını almak için
harekete geçen
Tevvâbîn zümresiyile
Emevî kuvvetleri arasında
meydana gelen savaş.

Kaynaklarda Aynülverde (عين الورد) ve Re'sûlayn (رأس العين) adlarıyla anılan, bugün Şanlıurfa'nın Ceylanpınar ilçesinin merkezi olan yer Hz. Ömer devrinde Ömer b. Sa'd tarafından fethedilmiş (18/639 veya 19/640), Emevîler devrinde de önemli bir savaşa sahne olmuştur.

Yezid'in halifeliğini tanımayıp biat etmek üzere Hz. Hüseyin'i Küfe'ye davet eden bazı Iraklılar, ona hiçbir yardımda bulunamadıkları ve Kerbelâ Vak'ası'na sebep oldukları için büyük bir günah işlediklerini düşünüyorlar, Hz. Hüseyin'in katillerinden intikam almadıkça bu günahahtan kurtulamayacaklarına inanıyorlardı. Söz konusu günahahtan dolayı tövbe ettikleri için kendilerine "Tevvâbîn" adı verilen bu kimseler Süleyman b. Surad el-Huzâî, Müseyyeb b. Necebe el-Fezârî, Abdullah b. Sa'd b. Nüfeyl el-Ezdî, Abdullah b. Vâl et-Temîmî ve Rifâa b. Şeddâd el-Becelî gibi meşhur simaların emrinde harekete geçerek Hz. Hüseyin'in katillerinden intikam almaya karar verdiler. Aralarından Süleyman b. Surad'ı reis seçip 5 Rebülevvel 65 (20 Ekim 684) günü Nuhayle'den Kerbelâ'ya gittiler. Hz. Hüseyin'in kabri başında ağlayıp tövbe ettiler ve intikam almaya ant içtiller. Ertesi gün Karkisiyye'ye hareket ettiler. Tâbiîn neslinin tanınmış kumandan-

larından Züfer b. Hâris el-Kilâbî onlara Emevî kuvvetlerinden daha önce hareket ederek Aynülverde'de karargâh kurmalarını tavsiye etti. Onlar da bu tavsiyeye uyarak savaşa uygun mevzilere yerleştiler. Tevvâbîn'in reisi Süleyman, Müseyyeb b. Necebe'yi Rakka'daki ordugâhlarından ayrılan Suriye öncü birliklerinin üzerine sevketti. Meydana gelen savaşta Emevîler'in yenildiğini duyan Emevî kumandanı Ubeydullah b. Ziyâd, Husayn b. Nümeyr kumandasında 12.000 kişilik bir takviye kuvveti gönderdi. Husayn savaşa girmeden önce Tevvâbîn'i Halife Abdülmelik b. Mervân'a itaata davet etti. Süleyman b. Surad ise Hz. Hüseyin'in katili olarak kabul ettikleri Ubeydullah b. Ziyâd'ın kendilerine verilmesini, Abdülmelik'in hal'ini ve idarenin Ehl-i beyt'e teslim edilmesini istedi. Anlaşma sağlanamaması üzerine 22 Cemâziyelevvel 65 (4 Ocak 685) tarihinde başlayan savaş Emevî ordusunun hezimetiyle sonuçlandı. Ubeydullah bu defa Şürahbil b. Zülkelâ' kumandasında 8000 kişilik yeni bir takviye birliği daha gönderdi. Ertesi gün meydana gelen çarpışmada her iki taraftan da birçok kişi yaralandı ve öldürüldü. Üçüncü gün Edhem b. Muhriz el-Bâhilî 10.000 kişiyle beklenmedik bir şekilde Suriyeliler'in imdadına yetişti. Taraftarlarına ateşli bir nutuk irad ettikten sonra atından inip Emevîler'e karşı hücumu geçen Süleyman b. Surad öldürüldü. Ondan sonra kumandayı ele alan Müseyyeb b. Necebe, Abdullah b. Sa'd ve Abdullah b. Vâl da öldürüldü. Rifâa b. Şeddâd gecenin karanlığından faydalanarak Tevvâbîn'den sağ kalanlarla Karkisiyye'ye döndü. Zafer haberini alan Abdülmelik b. Mervân minbere çıkıp bu tehlikeli düşmanlarından kurtulduğu için Allah'a hamdetti (aynca bk. TEVVÂBİN).

BİBLİYOGRAFYA :

Belâzürî, *Fütûh* (Fayda), s. 252-254; a.mif., *Ensâb*, V, 204-213; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), I, 190; IV, 101; V, 595-596, 599, 606, 609; VI, 38, 66, 140; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, IV, 180; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 562; IV, 255, 309; a.mif., *Üsdü'l-gâbe*, Tahran 1285, II, 351; İbn Hacer, *el-İşâbe*, II, 75-76; Zehebî, *A'lamü'n-nübelâ*, III, 395; İbn Kesir, *el-Bidâye*, VIII, 253-255; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, I, 73; Ziriklî, *el-A'lam*, III, 188-189; J. Wellhausen, *Arap Devleti ve Sukûtu* (trc. Fikret İşıltan), Ankara 1963, s. 87, 89; Muhammed Ebû'l-Fazl — Ali Muhammed el-Bicâvî, *Eyyâmü'l-Arab fi'l-İslâm*, Kahire 1394/1974, s. 436-449; Mükrimin Halil Yınanç, "Aynülverde", *İA*, II, 74; K. V. Zetterstéen, "Süleyman", *İA*, XI, 175-176; E. Honigmann, "Re'sûl-ayn", *İA*, IX, 695-698; "Ayn al-Warda", *El²* (İng.), I, 789.

ABDÜLKERİM ÖZAYDIN